

חיוב רפואה / אלי גרדין

שנינו במשנה (נ"א.): "לקחה חייב לרפאותה, אמר הרל גיטה וכתובתה תרפא את עצמה - רשאי".
 מפשט המשנה נראה שדין רפואה הוא חלק משאר תנאי בית-דין שהבעל מחויב בהם ובא בתור דין עצמאי. אך במשנה הקודמת (מ"ו:) שם נמנים חיובי הבעל - חיוב רפואה נחסר, ולכאורה ניתן היה להסיק משם שאין זה חיוב עצמאי אלא נכלל באחד החיובים האחרים המוזכרים במשנה.
 ניגש אם כן תחילה לברר את המקור לחיוב רפואה.

מקור הדין

רש"י (נ"א.) אומר "שהרפואה כמזונות", אך ממנו לא ניתן להסיק בברור האם הרפואה כלולה במזונות או שמא רק "כמזונות". חד משמעל יותר הוא התוספות על המשנה (מובא בגמרא בדף נ"ב: ד"ה אמר) האומר "לפי שרפואה בכלל מזונות", ובגלל שהבעל חייב במזונות האשה, ממילא הוא מתחייב גם ברפואתה הכלולה בהם.

הרא"ה (נ"ב: ד"ה כתב) סובר שחיוב הרפואה הוא אחד משאר תנאי בית-דין שחייב בהם הבעל בדומה לפרקונה - "דפרקונה ורפואתה שניהם תנאי בית-דין".

באותו כיוון הולך גם הריטב"א - "אבל בעלה חייב לרפאותה משום תקנה

דרכנו ולא מדין מזונות" (נ"ב: ד"ה לקתה). הריטב"א אף מרחיק לכת ומעלה אפשרות שחיוב רפואה מופיע כחיוב עצמאי גם בנוסח שטר הכתובה - "ומ"ש בספר כתובה 'ואנא אפלח', נראה לי שאין כותבין כן אלא משום חלתה שהוא חייב לזונה במזונות ורפואה כדתנן 'לקתה חייב לרפאותה' (ס"ג. ד"ה באומר). לפי הריטב"א והרא"ה חיוב רפואה הוא אם-כן תקנה עצמאית של חכמים המבטיחה את רפואתה גם כשחיובים אחרים כדוגמת מזונות לא יהיו קיימים (1).

ניתן להעלות כיוון נוסף - ישנו חיוב כללי המוטל על הבעל לדאוג לצרכיה של אשתו וחיובו ברפואתה הינו חלק מחיוב זה (2). כיוון זה עולה בדברי הרא"ש (פ"ב ס"א י א).

בהתיחס לדברי הגמרא (נ"ב:) "רפואה שאין לה קיצבה הרי היא כמזונות" אומר הרא"ש "הני מילי באוכלת בתנאי בית-דין שהוא מחויב להספיק כל צרכיה" (לעומת המתחייב לזון בת אשתו - שאינו חייב ברפואתה) - כלומר בעל מחויב ברפואת אשתו כיוון שמחויב להספיק כל צרכיה, כחלק מחיוב כללי של דאגה לצרכי אשתו (3).

(1) כן מדייק גם הרמ"א בלאך בספר התקנות מלשונו של הרמב"ם שרפואה היא תנאי בית-דין ולא נכנס תחת מזונות.

(2) עיין במאמרים "חיוב מזונות" עמ' 49-50 ו"חיוב כסות ומדור" עמ' 70 שבהם עולה כיוון זה.

(3) לכאורה ניתן היה להבין ברא"ש שהוא מדבר רק על סיפוק צרכיה של אלמנה שהרי הציטוט שהוא מביא מהגמרא מתיחס לחיוב היורשים לאלמנה, אך נראה לי שדבריו מכוונים כלפי הבעל מכמה סיבות: א) דיוק לשוני - "הוא מחויב". ב) הציטוט מובא כאן רק כדי להסביר את הקשר בין רפואה שאין לה קיצבה

חיוב כללי כזה יש צורך להגדיר ולתחום: לקבוע מה כלול בצרכי האשה ומה לא. תיחום זה ניתן לנו על-ידי החיובים הספציפיים של מזונות, כסות וכדומה. חיובים אלו מגדירים לנו את היקף החיוב הכללי של הדאגה לצרכי האשה. כל צורך אחר של האשה, יבחן תוך השוואתו לצרכים אלו - שבהם תחום ומוגדר החיוב. רפואה כלולה כאמור בחיוב כללי זה, וזאת מפאת דמיונה לשני חיובים אחרים - מזונות ופדיון. רפואה שאין לה קיצבה הרי היא כמזונות ורפואה שיש לה קיצבה הרי היא כפדיון (4). כיוון זה אף מדויק בדברי הרא"ש (פ"ד סימן כ"ג) "רפואה שיש לה קיצבה דמיא לפרקונא דאתי בבת אחת" - כלולה בפרקונא אין כתוב אלא דמיא לפרקונא - היחס הוא יחס של דימוי לא של זיהוי.

בדרך זו בהסבר דברי הרא"ש הלך ה"אבני-מילואים" (סימן ע"ט ס"ק ג'). ה"בית שמואל" (שם ס"ק א'), לעומת זאת, הבין שכוונת הרא"ש אינה לדימוי בלבד אלא לזיהוי - "דרפואה שאין לה קיצבה בכלל מזונות ורפואה שיש לה

למזונות, שהרי גם לדברי הרא"ש הבעל אמנם מחויב בכל רפואתה, אך הסיבה לחיוב רפואה שאין לה קיצבה הוא בגלל הקשר שלה למזונות. ג) אפילו אם התכוון הרא"ש לאלמנה בלבד, סביר להניח שאם יש חיוב ליורשים לדאוג לאלמנה לכל צרכיה, בבעל על אחת כמה וכמה שיהיה חיוב כזה.

4) ברא"ש (לעיל) ובתוספות ר"ד (נ"ב:) מובא שרפואה שאין לה קיצבה הרי היא כמזונות ושיש לה קיצבה כפדיון. לדבריהם הדמיון בין רפואה שאין לה קיצבה למזונות - א) תרוייהו לחיותא נינהו (רש"י), ב) אלו הם חיובים הנמשכים על פני תקופה ארוכה ולזמן בלתי מוגבל.

הדמיון בין רפואה שיש לה קיצבה לפדיון - א) דאתי בבת אחת (רא"ש), ב) זוהי צרה חיצונית וחרیגה שלא באה תדיר.

קיצבה בכלל פדיון" - חיוב רפואה לשיטתו איננו קטגוריה עצמאית אלא נכלל בחיובים אחרים, ומתפצל בין מזונות לפדיון.

לסכום: את המקור לחיוב רפואה ניתן לראות באחד משלשה כיוונים:
 (א) לתוספות - רפואה כלולה במזונות,
 לרא"ש לפי הסבר "בית שמואל" - רפואה שאין לה קיצבה כלולה במזונות
 רפואה שיש לה קיצבה כלולה בפרקונה.
 (ב) לרא"ה ולריטב"א - תקנה עצמאית.
 (ג) לרא"ש לפי הסבר ה"אבני-מילואים" - חלק מסיפוק צרכיה שהיקפו נקבע
 על-ידי השואה לשאר החיובים.
 נפקותה בין השיטות הנ"ל תהיה במקרה שהאשה אומרת "איני נזונית ואיני
 עושה":

לתוספות - יהיה פטור.
 לרא"ה ולריטב"א - יהיה חייב בכל רפואתה.
 לרא"ש - לפי הסבר ה"בית שמואל" - יהיה חייב רק ברפואה שיש לה קיצבה
 ופטור מרפואה שאין לה קיצבה.
 לרא"ש לפי הסבר ה"אבני-מילואים" - הדבר לא ברור לחלוטין - יש לדון
 באופי תקנת "תקנו מזונות תחת מעשה ידיה" ויתכן שיהיה תלוי בכוונת
 האשה.

אופי החיוב

בהכנת אופי חיוב רפואה ניתן להעלות שלושה כוונים:
 (א) חיוב רפואה הוא חוב ממוני.

(ב) חיוב מצד דיני אישות (5).

(ג) חלק מחיוב רפואה הוא חוב ממוני וחלק אחר - חיוב אישות.

לתוספות ולרא"ש (על-פי הסבר ה"בית שמואל") הדבר תלוי כיצד נגדיר את דין מזונות ודין פדיון, שהרי דין רפואה כלול בהם. ולכן - אם חיוב מזונות ופדיון הם חיובים ממוניים הרי גם רפואה תהיה בגדר חוב ממוני בלבד ואם חיובים אלו נובעים מ"אישות" תהיה גם הרפואה כמותם.

לשיטת הריטב"א שחיוב רפואה הינו עצמאי אפריורית האפשריות פתוחות. בסוגיה דמעשה ידיים אומר הריטב"א (נ"ח: ד"ה גמר) "דרפואתה תקנתא באפי נפשה מפני שהיא חליבת לשמשו" ובהמשך דבריו: "חליבת היא לשמשו בשאר מלאכות להיות אופה ומבשלת ומצעת המיטה ומיניקה שאין מלאכות אלו תחת המזונות אלא משועבדת היא למלאכות אלו בין נידונת בין שאינה נידונת".

היו שרצו להוכיח מכאן שחיוב רפואה לריטב"א הינו ממוני גרידא. העובדה שדין הרפואה תלוי בנתינת דבר אחר - תמורה - קרי המלאכות - מורה לדידם שהקשר בין החיובים ממוני וממילא החיובים עצמם - ממוניים אף הם. אך יתכן שלמרות שחיובים הדדיים יהיו קשורים זה בזה, ותלולים זה בזה, לא ינבע הדבר מקישור ממוני. מערכת החיובים מליצגת מבנה חלי אישות תקינים המחייבים כל צד בחיובים מסויימים. כאשר צד אחד אינו ממלא את חובתו מתערערת המערכת כולה וממילא נפטר גם הצד השני מחיובו.

נראה לענ"ד שאלו הם דברי הריטב"א בלחם שבין רפואה למלאכות. מלאכות האשה יוצרות את תשתית ה"אישות" וזו מחייבת את הבעל ברפואתה, כחיוב אישות ולא ממון.

(5) עיין עמ' 12 הערה 8 לגבי הגדרת המונחים "אישות" ו"ממון" - המערכת.

הראב"ה ב"משפטי הכתובה" כותב: "לקחה חייב לרפאותה" - הילכך מוטל עלינו לשמש בפניה" - ישנו חיוב על הבעל לדאוג פיסית ואישית לאשתו ולשמש בפניה, אין כאן חוב לדאוג שהאשה תתרפא על-ידי רופא או תרופה אלא זהו דבר שרק הבעל יכול לעשותו - ובודאי לא בדיני ממון עוסק הראב"ה אלא בדיני אישות שאותם יכול לבצע רק הבעל.

הרמב"ם (בפ"ד ה"ז) פוסק שיכול הבעל לומר לאישתו "הרי כתובתיך מונחת, רפאי עצמך מכתובתיך" ומסביר ה"אבי עזרי" שלפי הרמב"ם יכול הבעל להפטר מרפואת אישתו על-ידי נתינת כתובתה - מבלי קשר לשאלה אם גירש אותה או לא. נמצא שלא הגירושין - המהוים את האקט של הפסקת חיי האישות, הם הקובעים את חיוב הרפואה, אלא הכתובה - החוב הממוני שחייב בו הבעל. נראה אם-כן לדעת הרמב"ם (לפי פירוש "אבי העזרי") שחיוב הרפואה הינו ממוני מובהק ולכן נפטרים ממנו בתהליכים ממוניים.

אפשרות נוספת היא לחלק ולומר שרפואה שאין לה קיצבה הינה חוב ממוני שחל על הבעל גם ללא דיני אישות בעוד שרפואה שיש לה קיצבה היא רפואה המתחייבת רק מדיני אישות (ברי שגם ברפואה שאין לה קיצבה יהיה חיוב מדיני אישות אלא שישנו רובד נוסף של חיוב ממון כסעיק במזונות). שו"ת הרשב"א (חלק ב' תשובה שפ"ב) סובר שבמקרה שאדם נושא אשה ונשתתית - הוא חייב לדונה ולרפאותה רפואה שאין לה קיצבה. לכאורה מה טעם יש לחלק ולחייב את הבעל רק ברפואה שאין לה קיצבה? אלא ששונה שוטה מאשה רגילה, שחיים איתה אינם כחיי אישות רגילים וברגע שפקעו חיי האישות, פקעו גם חיובי האישות, המתבטאים בחיוב רפואה שיש לה קיצבה. נותר רק החוב הממוני של רפואה שאין לה קיצבה שהוא כלול בחיוב המזונות (ויש לדון לשלטתו מה הגדרת חיי אישות).

לסיכום:

- (א) לשיטת התוספות והרא"ש (לפי הסבר ה"בית שמואל") - אופי חיוב רפואה תלוי באופי חיוב מזונות ופדיון.
- (ב) חיוב מצד דיני אישות: לריטב"א חיוב הנובע מחילי האישות שאותם "יוצרים" המלאכות.
- (ג) לראב"ה החיוב נובע מעצם המצב שהאשה - אשתו, וחליבו כלפיה הינו אישי. לשיטת הרמב"ם (לפי פירוש "אבן העזר") חיוב רפואה הינו חיוב ממוני מובהק.
- (ד) שו"ת הרשב"א - רפואה שאין לה קיצבה - היא כמזונות ויש בה מימד של חוב ממוני. רפואה שיש לה קיצבה היא חיוב אישות.

היקף החיוב

"לקתה חיוב לרפאותה" - הריטב"א מדייק מלשון המשנה שנקטה "לקתה" ולא "חלתה" שאם חלתה בפשיעה אינו חיוב לרפאותה. וכן מביא המאירי בשם רבותיו - שרק בחולי באונס חיובים הבעל והיורשים לרפאותה.

ראיה לדברי המאירי וריטב"א - תיתכן מהגמרא בבבא-בבא (קמ"ד:). המשנה פוסקת שאחין שותפין בתפיסת הבית שאחד מהם נפל למשכב מתרפא משל עצמו. מסבירה הגמרא - דוקא אם חלה בפשיעה מתרפא משל עצמו אך באונס מתרפא מהאמצע - זאת אומרת שגם בשעה שמערכת יחסים מחייבת ברפואה - החיוב הוא רק במקרה של חולי מאונס.

אך אין ראיה גמורה משם כיוון שיתכן שיש הבדל מהותי בין מערכת החיובים של אחים שותפין לבין מערכת החיובים בבעל ואשה הנובעים כאמור

לא רק מההיבט הממוני, אלא גם מחיל האישות.
 ה"פתחי תשובה" (בסימן ע"ח סק"א) אכן מחלק ומביא מספר "בית מאיר" שאף
 אם חלטה בפשיעה (על-ידי אכילת דברים המזיקים לתאונה) מ"מ חייב
 ברפואתה. יתכן גם לומר שסברתו היא שכיוון שאין לאשה אדם אחר שדואג לה
 תקנו חכמים שלמרות שפשעה - יהיה הבעל חייב לרפואתה.

בגמרא בהמשך (נ"ב:) מובאת מחלוקת רשב"ג וחכמים:
 "ת"ר אלמנה ניזונת מנכסי יתומין וצריכה רפואה הרי היא כמזונות,
 רבן שמעון בן גמליאל אומר רפואה שיש לה קיצבה נתרפאת מכתובתה,
 שאין לה קיצבה הרי היא כמזונות, אמר ר' יוחנן עשו הקזת דם בארץ
 ישראל כרפואה שאין לה קיצבה".
 רוב הראשונים פוסקים שהלכה כרשב"ג.

נברר תחילה קיצבה מהי?

בפשטות "רפואה שיש לה קיצבה" היא רפואה שעלותה הכספית קצובה וידועה
 מראש. "כבר ידוע כמה יגיע ההוצאות ודינינן לה כרפואה שיש לה קיצבה" -
 לשון תלמידי ר' יונה (בשטמ"ק).

באותו כיוון הולך גם המאירי אלא שהוא מצמצם את הדין של קיצבה לשכר
 הרופא בלבד - "וכן יש אומרים שלא נאמר לחלק בין שיש לה קיצבה לאין לה
 קיצבה אלא לענין שכר הרופא" (עמ' 195 ד"ה יראה).

לעומת שתי שיטות אלו המתיחסות לעלות הכספית של הרפואה עולה ברש"י
 כיוון שונה - "מזונות אין להם קיצבה, הלכך רפואה שיש לה קיצבה
 שאינה חולה תדיר אינה בכלל מזונות" רש"י ממקד את ענין הקיצבה לא בעלות
 הכספית של הרפואה אלא באופי התשלומין: תשלומין מתמשכים, לצורך מתמשך

(חולה תדיר) - אין להם קיצבה והרי הם כמזונות, תשלומין חד פעמיים - יש להם קיצבה ואינן כמזונות (6) (7).

נשוב למחלוקת ת"ק ורשב"ג. בהבנת המחלוקת מתעוררות שתי שאלות:
 (א) מדוע מחלק רשב"ג באלמנה בין "יש קיצבה" ל"אין קיצבה"?
 (ב) האם החילוק הוא דוקא באלמנה או גם באשה?

בפשטות החיוב באלמנה אינו קשור לדיני אישות אלא הינו ממוני (8). ולכן חיוב רפואה באלמנה יצטמצם לצד הממוני של החוב בלבד. רפואה שאין לה קיצבה "הרי היא כמזונות" וחיובים בה כשם שחיובים במזונות. בניגוד לרפואה שיש לה קיצבה אשר קשורה או לדיני אישות או לדין פדיון שבו אין ליתומים חיוב (9).

לדעת בעל העיטור (מובא ברא"ה נ"ב:) החילוק בין רפואה שיש לה קיצבה לזו שאין לה קיצבה - קיים גם בבעל. לשיטתו כנראה שחיוב רפואה נובע לא כתקנה עצמאית אלא אך ורק מחיוב המזונות, ולכן לא שייך לדבר כלל על

(6) ברש"י ישנה התיחסות רק לצד האשה כמגדירה את ענין הקיצבה - "שאינה חולה תדיר" - אבל לפי המשך הגמרא, בעובדה דקריביה דר' יוחנן ברור שיש להתיחס לצד הנתינה מהיתומים גם-כן.

(7) עיין רא"ש סימן כ"ג - "אבל רפואה שיש לה קיצבה דמיא לפרקונה דאתי בבת אחת".

(8) דיון מקיף באופי החיובים לאלמנה עיין במאמר "זכויות האלמנה וחובותיה" עמ' 257-268 - המערכת.

(9) עיין במאמר "זכויות האלמנה וחובותיה" עמ' 277 ובהערה 31, דיון בחיוב רפואת אלמנה - המערכת.

חיוב רפואה שיש לה קיצבה, שאינה דומה למזונות. בעל העטור לומד זאת מדברי הירושלמי בבבא-בתרא (פ"ט ה"ד) שם מובא דינו של רשב"ג בצורה שונה:

"תני רשב"ג אומר כל מכה שיש לה קיצה מתרפא מכתובתה ושאינן לה קיצה מתרפא מן הנכסים"

בהמשך בירושלמי מובא סיפור אשה הבאה לפני ר' יוחנן ושם פוסק ר' יוחנן: "אין קציץ-מפרניך, אין לא קציץ - בעלך יהיב לך".

שתי הוכחות לבעל העטור מהירושלמי:

(א) הדין של רשב"ג מוזכר באופן כללי ולא דוקא לגבי אלמנה.
 (ב) ניתן לדייק מסיפור ר' יוחנן והאשה - "בעלך" יהיב לך ולא לתומים או יורשים.

בכיוון דומה - מדייק השטמ"ק מרש"י במהדורה קמא שכתב במשנתינו "לקתה בחלאים" שהתכוון לרמוז שחייב רק על רפואה שאין לה קיצבה ולכן גם הסביר רש"י את "חייב לרפואתה" - שהרפואה כמזונות - כיוון שהתכוון לומר שגם החיוב על הבעל הוא ברפואה שאין לה קיצבה בלבד.

רוב הראשונים (הרא"ש, רמב"ם, ר"ן ועוד) סוברים שרק באלמנה מחלקים אך הבעל חייב בכל רפואתה, וכמה נימוקים לטענתם:

(א) סתמא דמשנה "לקתה חייב לרפואתה" ולא חילקה בין יש לה קיצבה לאין לה קיצבה. החילוק מופיע רק בברייתא בגמרא ושם מדובר בפירוש בנוגע לאלמנה (ר"ן י"ט: באלפס ד"ה "ולבסוף").

הנמוקי יוסף מדייק ממשנתנו מהמלה "לקתה" שהבעל חייב גם ברפואה שיש לה קיצבה, וזה לשונו: "עוד נ"ל לומר דנקט לקתה דמשמע לקות לפי שעה ואינו תמיד והוי רפואה שיש לה קיצבה לאשמועינן דאפילו הכי חייב בעלה לרפואתה".

(ב) הרא"ה שואל על בעל העטור: "אלא מעתה לקתה בחיי בעלה ברפואה שיש לה קיצבה במה תתרפא והלא כתובה אין כאן?"

(ניתן לתרץ שאלה זו, ולומר שלדעת בעל העטור תוכל האישה לקבל חלק מכתובתה מחיים, והיא תכתוב לבעל "התקבלתי ממך כך וכך". או לומר שיתן לה הבעל אפילו את כל כתובתה אם ירצה אך יצטרך לכתוב לה כתובה חדשה, כיוון שלא יכול אדם להשהות אשתו בלא כתובה אפילו שעה אחת).

לפי הרא"ה, יתכן שחיוב הרפואה הוא בגלל שאין לאשה אדם אחר להתרפא ואולי זה אפילו חיוב מבחינת "לא תעמוד על דם רעך" (סברא שמועלית "בפתחי תשובה" לגבי פדיון) (10).

(ג) לדעת הסוברים שחיוב רפואה הוא חיוב אישות - אין מקום לחלק ברפואה בבעל, אלא רק באלמנה, שם החיוב ממוני.

(ד) לרא"ש שסובר שהחיוב ברפואה הוא ממוני - הבעל יהיה חייב ברפואה שאין לה קיצבה כיוון שהיא חלק ממזונות וברפואה שיש לה קיצבה - מדין פדיון. בניגוד לאלמנה שהיתומים אינם חייבים בפדיון, וממילא גם לא יתחייבו ברפואה שיש לה קיצבה.

ההוכחות שמביא הרא"ה לשיטתו מהירושלמי, נדחות אף הן על ידי הראשונים. הריטב"א אומר שהבבלי חולק על הירושלמי ואנו פוסקים כבבלי. הר"ן (י"ט. באלפס ד"ה לבסוף) מתרץ ש"בעליך יהיב לך" שבירושלמי אין הכוונה לבעל ממש אלא ל"נכסי הבעל".

בסיפא של המשנה נאמר "אמר הרי גיטה וכתובתה ותרפא עצמה רשאי" - דין

(10) עיין ברמב"ן (נג. ד"ה הא) שמביא הבנה זו בעניין חיוב קבורה - המערכת.

זה מופיע במקביל לדין פדיון - שם אינו רשאי לתת "גיטה וכתובתה שתפדה עצמה".

הסבר הדין תלוי כמובן באופי ובמקור החיוב. אם רפואה היא חוב ממוני הכלול במזונות או "דומיא" דמזונות - הבעל יכול להפטר מחובו על-ידי נתינת גט וכתובה כמו שיכול להפטר ממזונות.

לדעת הרא"ש שחלק מרפואה - חיובה הוא מפדיון נחלק ונאמר שדין המשנה הוא רק ברפואה שאין לה קיצבה אבל ברפואה שיש לה קיצבה - לא יהיה רשאי לגרשה (11).

הרא"ה בהסברו למשנה אומר "בחילי הבעל מפני שאינה ראויה לו כשהיא חולה נתנו הרשות בידו אם רצה לגרשה ותרפא היא עצמה". ניתן להסביר שלפי הרא"ה חיוב רפואה הוא חלק מ"חיובי אישות" (ולשיטתו שחיוב רפואה הינו תקנה עצמאית). כשאתו של אדם "ראויה לו" מתקיימים ביניהם חילי אישות מלאים וצריך הוא כמובן לטפל בה. אבל כשאינה ראויה לו - חולה - תלוי הדבר בגילוי דעתו של הבעל. אם אין הוא מגרש אותה אזי הוא מגלה בדעתו שרוצה הוא בחילי אישות מעין אלו וממילא מתחייב ברפואתה ככל בעל. אבל אם הוא לא מעוניין בחילי אישות אלה "נתנו הרשות בידו אם רצה לגרשה". בגרושה מבטא הבעל את אי רצונו באישות מעין זו - וממילא נפטר מהחיוב. בהסבר דין המשנה נותרו עוד מספר שאלות לברר:

- (א) מהו מקור השוני בין רפואה לפדיון?
- (ב) האם די ליתן את הגט או שמא "גיטה וכתובתה" בדווקא?
- (ג) האם בכל חולי רשאי הבעל לגרשה?
- (ד) מהו דינה של אלמנה בהקשר זה?

(11) עיין "אבני מילואים" סימן ע"ט ס"ק ג' דיון בעניין.

נדון בשאלות אחת לאחת:

(א) המשנה כאמור מחלקת בין רפואה לפדיון. רשאי בעל לגרש את אשתו וליפטר מרפואתה, אבל אין רשאי הוא לגרשה וליפטר מפדיונה. מספר טעמים להבדל: (1) אם רפואה היא בכלל מזונות - הרי תקנו מזונות תחת מעשה ידיה ופירות תחת פרקונה. את המזונות שתחת מעשה ידיה שעד אותו יום - קבלה כבר האשה, בנגוד לפירות שנתנה לבעל ועדיין לא קיבלה דבר תמורתם (תוספות). (2) חיוב רפואה ופדיון - אופיים שונה - בפדיון החיוב חל אך ורק ברגע שהאשה נשכית, והחיוב נמשך עד רגע שנפדית האשה, בנגוד לרפואה שחיובה הוא אמנם מרגע שחלתה אך בכל יום ויום מתחדש חיוב רפואתה ולכל יום יש חיוב נפרד, ולכן יוכל הבעל לתת לה גט וכתובה לפני שיחול החיוב של היום הבא בניגוד לפדיון שם יש חיוב אחד ארוך (הרמ"ה, מובא בשטמ"ק). (3) ניתן לדיוק אולי מהרא"ה שמביא את טעם ההיתר ברפואה: "מפני שאינה ראויה לו" ויתכן שברפואה אינה ראויה לו ולכן יש לו את האפשרות לגרשה, בניגוד לפדיון - שם האשה עצמה ראויה אלא שמבחינה טכנית היא אינה נמצאת כרגע.

(ב) נתינת הגט והכתובה:

מהמשנה משמע שהבעל נפטר מחיוב רפואה רק אם נותן גם גט וגם כתובה. ולכאורה תמוה - הרי לענין מזונות די בגירושין כדי להפטר מהחיוב (12)

(12) כ"כ הר"ף (ס"ב: דפי האלפס "ושמעת מינה דליתא...") והריטב"א (צ"ז: ד"ה "לא תוילי") ועוד. ועיין ב"י ריש סימן צ"ג.

אבל הירושלמי במכילתין פ"ו ה"א ("הורי ר' יצחק...") סובר שהמגרש את אשתו חייב במזונותיה עד שנותן לה כתובה, ובעל העיטור (מובא ברא"ש ב"ק

ומדוע ברפואה - דהויה כמזונות - אינו נפטר עד שנותן לה כתובתה? אלא שמסביר המאירי שישנו הבדל בין מזונות לרפואה - "אינו דומה - שבמזונות כל יום ויום חיובן חלוק זה מזה ונמצא שלא חל עליו חיוב יום זה עד שגירש, אבל חלתה - חיוב רפואתה חל מתחילת חליה (13) שעדין לא גירש והילכך חיובה מוטל עליו עד שיפרע כתובתה" - כלומר חיוב המזונות הינו יום-יומי וממילא אחר נתינת הגט אין עליו מחיוב. חיוב הרפואה, לעומת זאת, נמשך מרגע שחלתה ועד לרפואתה השלימה וממילא הבעל אינו יכול להפטר מרפואתה אלא על-ידי נתינת הכתובה הפוטרתו, כנראה, מדין תנאי כתובה ככתובה (14).

ג) באיזה חולי רשאי לגרשה?

הריטב"א (ד"ה אמר) מביא את דברי הראב"ד שדווקא בשעה שהאשה אינה מוטלת על המיטה - רשאי לגרשה אך כשמוטלת - אינו רשאי, והביא ראייה מדברי הספרי על פרשת אשת יפת תואר שם נלמד שאם היתה חולה ממתין לה עד שתתרפא "וכ"ש בבנות ישראל הקדושות שאין לו לשלחה". המאירי מעיר שהראיה מהספרי אינה ראייה גמורה כיוון ששם מדובר על מצווה ופה על דין.

פרק ראשון סימן ל"ד) כתב שלא פליגא אגמרא שלנו - ולדידם לא קשה מידי - המערכת.

(13) המאירי חולק על הרמ"ה שהוזכר לעיל (א/2).

(14) מקרה נוסף שבו לא יוכל הבעל להפטר אפילו על-ידי נתינת גט וכתובה הוא במקרה שהאשה נשתתית כיוון שאסור לו להוציאה (שו"ת הרשב"א - ח"ב סימן שפ"ב).

ברמב"ם מופיע חילוק שונה:

"האשה שחלתה חייב לרפאות אותה עד שתבריא. ראה שהחולי ארוך ויפסיד ממון הרבה לרפואתה ואמר לה הרי כתובתך מונחת או רפאי עצמך מכתובתך או הריני מגרשיך ונותן כתובה והולך שומעין לו, ואין ראוי לעשות כן מפני דרך ארץ" (פ"ד הל"ז).

המקור לסיפא של ההלכה - "אין ראוי לעשות כן" - הוא כנראה הסיפרי דלעיל (וכ"כ הכסף משנה) אך החילוק הראשון - "ראה שהחולי ארוך" - לא ברור מנין לו לרמב"ם חילוק זה. החלקת מחוקק (סימן ע"ט ס"ק ב') אכן אומר ש"אורחא דמילתא נקט וה"ה בחולי שאינו ארוך".

הב"ח (שם ד"ה ואם) הבין שהמקור גם לדין זה ברמב"ם הוא הסיפרי - "ונראה דרבינו קשיא ליה מהא דתניא בסיפרי 'ושלחתה לנפשה' מלמד שאם היתה חולה ימתין לה עד שתתרפא וק"ו לבנות ישראל הטהורות והקדושות שאם חלתה ימתין לה עד שתתרפא" וכיצד פסקה המשנה שיכול לגרשה כשחלתה? אלא. כן תירץ הרמב"ם את הסתירה, שהסיפרי מדבר בחולי שאינו ארוך, ומשנתינו בחולי ארוך.

"בית שמואל" (שם ס"ק א') מסביר את הדין על רקע אחר לגמרי. חולי ארוך, הינו חולי שאין לו קיצבה; חולי קצר - מסתמא יש לו קיצבה. רפואה שיש לה קיצבה הרי היא כפדיון וממילא אין הוא רשאי לגרשה וליתן לה כתובה כשחולה חולי שיש לו קיצבה, כשם שאין הוא רשאי לגרשה כשנשבלת. חולי ארוך, שהוא רפואה שאין לה קיצבה, הרי הוא כמזונות, וכשם שרשאי לגרשה וליפטור ממזונותיה כך רשאי לגרשה בחולי ארוך.

להלכה בזמן הזה, שתיקן רבינו גרשום שאין אדם רשאי לגרש את אשתו בעל כורחה, ישנה מחלוקת בין המהרש"ל ל"בית שמואל" (שם ס"ק ד'). המהרש"ל סובר שאפילו החולי ארוך ואינה מוטלת על המיטה אינו רשאי לגרשה בעל

כורחה. ה"בית שמואל" מדייק מכך שהראשונים לא חילקו - שאף בזמן הזה כשחלתה - רשאי לגרשה.

(ד) לגבלי אלמנה בדין משנתינו - אומר הר"טב"א שאין רשאים לפרוע כתובתה ותרפא עצמה כיוון שרפואתה היא מדין מזונות "וקל"ל כאנשי הגליל שאין היורשים יכולים לפרוע כתובתה ושתזון את עצמה".